

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора педагогічних наук, професора **ВАСЮК Оксани Вікторівни**
на дисертацію **ІВАШКІВСЬКОГО Андрія Олеговича** на тему:
«Формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність дисертації. На сучасному етапі життєдіяльності суспільства, означеному кризовими явищами, дедалі більш значущу роль відіграє аграрна галузь. Вона забезпечує населення продовольством, а промисловість – сировиною. Однак роль сільського господарства виходить за рамки простого забезпечення продуктами харчування. Аграрна галузь не тільки відіграє вирішальну роль у підтримці продовольчої безпеки нашої країни, а й суттєво впливає на пом'якшення наслідків зміни клімату, збереження біорізноманіття і підтримку сталого розвитку економіки. Фундаментальною основою високопродуктивного аграрного сектору є, насамперед, фахівці. Тому високий рівень підготовки фахівців для аграрної галузі може бути ключовим фактором покращення майбутніх перспектив нашого суспільства. З огляду на це, аграрна освіта повинна зосереджуватися не тільки на фахових знаннях, але й на формуванні низки компетентностей і якостей, необхідних для успішної професійної діяльності майбутніх фахівців аграрного профілю.

Знання правової бази, дотримання законів і стандартів є важливим для таких фахівців, щоб мінімізувати операційні ризики, уникнути дорогих штрафів та стратегічно забезпечити функціонування свого підприємства. Майбутні фахівці аграрного профілю повинні бути знайомі з законодавчими вимогами, наприклад, щодо органічного маркування, стандартів добробуту тварин, гігієнічних норм та правил щодо насіння тощо.

Актуальність теми посилюється також суперечностями, які виявив здобувач, а саме між: підвищенням вимог суспільства до професійної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю з урахуванням правових аспектів їхньої діяльності та неналежним рівнем їхньої готовності до професійної діяльності з усвідомленням її правових наслідків; необхідністю підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю з високим рівнем сформованості правової культури та недостатньою розробленістю теорії і практики формування зазначеного феномену у освітньому процесі закладів вищої аграрної освіти; потребою у розробленні комплексу педагогічних умов, які сприятимуть ефективному формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю та недостатнім навчально-методичним забезпеченням цього процесу.

Отже, з огляду на необхідність вирішення вищезазначених суперечностей і важливість проблеми дослідження, дисертація на тему: «Формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю», представлена здобувачем для розгляду, є актуальною.

Сутність обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням методології, адекватної меті та завданням, об'єкту і предмету дослідження, використанням релевантних наукових методів, а також практичним упровадженням отриманих результатів.

На основі проведеного аналізу дисертації можна зробити висновок, що науковий апарат сформульовано коректно, а відтак він є достатнім для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дослідження. У анотаціях українською і англійською мовами, логічно й чітко відображено основний зміст дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, списку використаних джерел до кожного розділу, висновків та додатків. Дисертація містить 9 рисунків і 11 таблиць.

У *вступі* подано обґрунтування вибору теми дослідження та її актуальності; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну і представлено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій здобувача, у яких відображено основні положення дисертації.

У першому розділі представленого дисертаційного дослідження *«Теоретичні основи формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»* здобувачем окреслено формування правової культури майбутніх фахівців як педагогічну проблем, висвітлено зарубіжний досвід формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю і проаналізовано особливості формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю. Завдяки цьому авторові вдалось всебічно розглянути сучасний стан розробленості і дослідженості теми дисертації.

Особливу увагу здобувач акцентує на тому, що правова культура існує й функціонує у поєднанні з іншими видами культури, зокрема професійною. Взаємозв'язок правової і професійної культури сприяє високому рівню професійної компетентності, який передбачає сформованість фахових умінь, повагу до законів і їх дотримання, професійну відповідальність.

Варто також відзначити врахування дисертантом певних аспектів зарубіжного досвіду формування правової культури, адже правовий простір світу складається із існуючих та функціонуючих на сучасному етапі розвитку правових культур. При цьому правові

культури тою чи іншою мірою є взаємопов'язаними, взаємозалежними та здійснюють вплив одна на одну, адже сучасний світ є складним соціально-культурним і політико-правовим утворенням.

У другому розділі *«Науково-методичне забезпечення формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»* визначено й обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю; розроблено структурно-функціональну модель процесу формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю й обґрунтовано її складники; визначено критерії, показники та рівні сформованості правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Узагальнення результатів досліджень науковців щодо формування правової культури надало дисертанту можливість виокремити педагогічні умови формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, а саме: формування у студентів позитивного ставлення до права і правових засад професійної діяльності; запровадження до змісту підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю вивчення юридичних прав і юридичних обов'язків особистості шляхом використання інноваційних технологій, розвиток звички до правомірної поведінки.

Імпонує зосередженість автора на визначенні критеріїв правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, до яких віднесено такі: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-поведінковий, морально-особистісний, оцінно-рефлексивний.

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю»* представлено етапи організації і проведення експериментальної роботи; висвітлено хід реалізації педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю у процесі їхньої професійної підготовки; проведено аналіз результатів експерименту та визначено перспективи подальшого розвитку правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Аналіз рівнів сформованості правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю після формувального етапу педагогічного експерименту свідчить, що високим рівнем сформованості в експериментальних групах володіють 21,3 % здобувачів, а в контрольних – 13,1 %; із середнім рівнем в експериментальних групах – 42,4 %, а в контрольних – 38,4 %; із низьким рівнем в експериментальних групах – 36,3 %, а в контрольних – 48,5 %. Ці дані засвідчили ефективність визначених і обґрунтованих здобувачем педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Варто зазначити, що зміст розділів дисертації логічно пов'язаний між собою і у сукупності дозволяє представити комплексне розв'язання проблеми дослідження і у подальшому використання отриманих результатів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти аграрного і природоохоронного спрямування.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають поставленій меті і завданням.

У результаті проведеного дослідження мета дисертації була досягнута, а робота є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Не викликає сумніву наукова новизна дисертації А. О. Івашківського, яка полягає в тому, що:

вперше визначений, теоретично обґрунтований і експериментально перевірений комплекс педагогічних умов, які сприяють формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю у закладах вищої освіти (формування у студентів позитивного ставлення до права і правових засад професійної діяльності, запровадження до змісту підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю вивчення юридичних прав і юридичних обов'язків особистості шляхом використання інноваційних технологій, розвиток звички до правомірної поведінки); розроблено модель цього процесу, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків (методологічно-цільовий, суб'єктний, змістово-технологічний, діагностико-результативний);

схарактеризовано сутність і структуру правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, яка розглядається як якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості;

уточнено критерії (мотиваційно-ціннісний критерій, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-поведінковий, морально-особистісний, оцінно-рефлексивний) з відповідними показниками й рівні сформованості (низький, середній, високий) правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю;

подальшого розвитку дістали теоретичні засади і практичні аспекти формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю (розвиток мотивації майбутніх фахівців до опанування новітніми правовими знаннями, застосування інноваційних технологій).

Результати проведеного дослідження можуть бути використані у подальшому розробленні функціональної системи формування правової свідомості і правових знань майбутніх фахівців різних галузей аграрного сектору й інтеграції її у процес їхньої професійної підготовки у вітчизняних закладах вищої освіти. Положення і висновки можуть слугувати основою для розроблення навчальних посібників і методичних рекомендацій з подальшим їх використанням у освітньому процесі закладів аграрної вищої і передвищої освіти.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях автора. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено

в 12 наукових працях, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 8 тез наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Аналіз дисертації та наукових публікацій не виявив фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи будь-яких інших порушень принципів академічної доброчесності. Автором відповідним чином оформлено посилання на наукову літературу та нормативно-правові акти.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації. Водночас, відзначаючи досягнення А. О. Івашківського у результаті проведеного дослідження, варто зазначити, що його дисертація не позбавлена певних недоліків і дискусійних положень, тому висловимо деякі зауваження та побажання:

1. Ураховуючи, що у першому розділі автор розглядає різні тлумачення функцій правової культури науковцями, доцільно було б у висновках до цього розділу узагальнити їх і представити власне бачення. Таке узагальнення є логічним на основі проведеного дослідження і фактично вже висвітлено автором, варто його фіналізувати.

2. Визнаючи доречність визначених дисертантом критеріїв і показників сформованості правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю, дозволимо собі висловити думку про те, що, враховуючи їх деталізацію, вдалим рішенням було б представлення їх не тільки у текстовому вигляді, як це зробив автор, а й у табличній формі. Це дозволило б отримати цілісне уявлення про розгалужену, але взаємопов'язану систему показників сформованості правової культури.

3. У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю» варто було б продемонструвати кілька конкретних прикладів використання інноваційних технологій, зокрема, таких як технологія «Процес дизайн-мислення», метод SQ3R, які ще не мають широкого розповсюдження, що дозволило б унаочнити проведену формувальну діяльність під час експериментальної роботи.

4. Узагальнені результати проведеного експерименту, представлені у третьому розділі, бажано було б представити у вигляді діаграми. Така візуалізація полегшила б сприйняття кінцевих результатів, отриманих після завершення формувального етапу проведеного експерименту щодо перевірки ефективності комплексу визначених педагогічних умов, які сприяють формуванню правової культури майбутніх фахівців аграрного профілю.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Загальний висновок. Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових

установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор Івашківський Андрій Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор Оксана ВАСЮК